

Recerca Aplicada

2014/2015

Codi: 43096

Crèdits: 15

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
4314103 Recerca i Innovació en Cures Infermeres	OB	0	A

Professor de contacte

Nom: Maria Dolores Bernabeu Tamayo

Correu electrònic: MariaDolors.Bernabeu@uab.cat

Utilització de llengües

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

Prerequisits

No hi ha prerequisits

Objectius

Introducció

Amb el mòdul de recerca aplicada es pretén que els estudiants adquireixen el coneixement sobre el els marcs teòrics, la metodologia científica i l'ús de la bioestadística que li permetin dissenyar i portar a terme una recerca rigorosa i rellevant en l'àmbit de les ciències de la salut

Objectiu general

Proporcionar als professionals d'infermeria els elements necessaris en investigació perquè siguin capaços d'aplicar-los per innovar i millorar les cures infermeres des de una perspectiva creativa i innovadora.

Objectius específics

- Demostrar que compren la importància i limitacions de la investigació científica en l'àmbit d'infermeria
- Diferenciar els tipus de investigació i la metodologia científica aplicada
- Valorar críticament, identificar i classificar les fonts d'informació científica
- Elaborar un protocol de investigació, basant-se en la metodologia científica
- Demostrar que compren les metodologies estadístiques bàsiques utilitzades en els estudis clínics i utilitzar les eines d'anàlisi de la tecnologia computacional moderna

Competències

- Analitzar críticament i sintetitzar informació obtinguda d'un article o una monografia especialitzada, així com informació de qualitat distribuïda per Internet.
- Buscar, seleccionar i gestionar informació de manera autònoma, tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda a la xarxa.
- Diferenciar els tipus de recerca i aplicar la metodologia científica.

- Que els estudiants siguin capaços d'integrar coneixements i enfrontar-se a la complexitat de formular judicis a partir d'una informació que, tot i ser incompleta o limitada, inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels seus coneixements i judicis
- Que els estudiants sàpiguin comunicar les conclusions pròpies, i els coneixements i les raons últims que les sustenten, a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats.
- Que els estudiants sàpiguin aplicar els coneixements adquirits i la seva capacitat de resolució de problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb la seva àrea d'estudi.
- Reconèixer i explicar el context ètic, regulador i financer en el qual s'ha de dur a terme la recerca en ciències de la salut
- Utilitzar els programes específics per impulsar i millorar la transferència de coneixements

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar críticament i sintetitzar informació obtinguda d'un article o una monografia especialitzada, així com informació de qualitat distribuïda per Internet.
2. Aplicar els principis generals de la bioètica i de l'economia de la salut a l'activitat científica.
3. Buscar, seleccionar i gestionar informació de manera autònoma, tant en fonts estructurades (bases de dades, bibliografies, revistes especialitzades) com en informació distribuïda a la xarxa.
4. Classificar el tipus d'evidència
5. Descriure les diferències més significatives entre recerca qualitativa i quantitativa.
6. Distingir els elements bàsics de l'anàlisi de resultats i l'elaboració de conclusions
7. Enumerar les estratègies bàsiques d'anàlisi qualitativa i quantitativa
8. Identificar les fonts d'informació científica
9. Interpretar els resultats dels estudis per aplicar-los tant en grups de pacients com en casos individuals, mitjançant la perspectiva de la inferència basada en l'evidència.
10. Plantejar objectius, hipòtesis i definicions operatives, i integrar-ho en un marc teòric.
11. Que els estudiants siguin capaços d'integrar coneixements i enfrontar-se a la complexitat de formular judicis a partir d'una informació que, tot i ser incompleta o limitada, inclogui reflexions sobre les responsabilitats socials i ètiques vinculades a l'aplicació dels seus coneixements i judicis
12. Que els estudiants sàpiguin comunicar les conclusions pròpies, i els coneixements i les raons últims que les sustenten, a públics especialitzats i no especialitzats d'una manera clara i sense ambigüitats.
13. Que els estudiants sàpiguin aplicar els coneixements adquirits i la seva capacitat de resolució de problemes en entorns nous o poc coneguts dins de contextos més amplis (o multidisciplinaris) relacionats amb la seva àrea d'estudi.
14. Utilitzar de manera correcta les eines de cerca de documentació i gestió bibliogràfica

Continguts

- Construcció del coneixement científic.
- Paradigmes en investigació: investigació quantitativa i investigació qualitativa.
- Diversitat terminològica en els tipus d'investigació. Visió general del procés d'investigació. Objectius. Hipòtesi.
- Característiques generals dels diferents dissenys: fortaleces i debilitats de cada un: estudis de cohorts, de casos i controls, de prevalença, experimentals. Revisions sistemàtiques. Mesures de freqüència i d'associació. Validesa interna i externa.
- Fonts d'informació científica: Medline, EMBASE, Scielo, PLoS, FQS, Scopus, Health Sciences Library System entre d'altres bases de dades i crítiques de la literatura científica.
- Principis generals d'estadística. Introducció a l'estadística. Descripció dels tipus de variables existents, així com dels estadístics més idonis per a cadascuna d'elles.
- Introducció al contrast d'hipòtesis.

- Protecció dels drets dels pacients i els animals. Codis ètics en la investigació. Comitès ètics. Fontsitipusde finançament. Programes nacionals.
- Introducció a les metodologies interpretatives: grounded theory, etnografia i fenomenologia. Introducció a les metodologies crítiques: investigació-acció-participació. Tècniques d'investigació qualitativa: entrevista, observació. Focusgrup.
- Anàlisi i codificació de dades qualitatives. Ús de softwares qualitatus: Atlas-Ti, N_Vivo, DTMI. Criterisde qualitat qualitativa.
- Lectura crítica

Metodologia

- Classes magistrals
- Aprenentatge basat en problemes (ABP)
- Lectura d'articles/informes d'interès
- Debats
- Tutories

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Aprenentatge Basat en Problemes	7	0,28	4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14
Pràctiques en laboratoris especialitzats	20	0,8	13, 14
Teoria	47	1,88	4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14
Tipus: Supervisades			
Lectura d'articles/informes	40	1,6	1, 3
Tutories programades per la cerca, anàlisi i elaboració de treballs	10	0,4	1, 3, 14
Tipus: Autònomes			
Cerca d'informació	219	8,76	1, 3, 13
Definició de paraules clau i estratègies de cerca en bases de dades bibliogràfiques	30	1,2	1, 3, 13
Lectura comprensiva de textos Recensions, assajos bibliogràfics (individuals o en grup) a partir d'una guia	0	0	1, 3, 13

Avaluació

El sistema d'avaluació consta de 3 apartats, cadascun te un pes específic

Examen tipus test . Pes del 50% de la nota final

Elaboració i presentació per parelles d'una proposta de recerca amb metodologia qualitativa o quantitativa.
Pes de la nota 40%.

La qualificació s'atorgarà en funció de la següent escala numèrica de 0 a 10, amb expressió d'un decimal, a la qual es pot afegir la corresponent qualificació qualitativa

0 a 4,9: Suspens (SS).

5,0 a 6,9: Aprovat (AP).

7,0 a 8,9: Notable (NT).

9,0 a 10: Excel·lent (EX).

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Elaboració i presentació d'una proposta de recerca	40%	0	0	4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13
Exàmen	50%	2	0,08	2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14
Preguntes	10%	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12

Bibliografia

Abu-Lughod, Lila (1986), *Veiled Sentiments*, University of California Press, Berkeley.

- y Lutz, Catherine (1990), *Language and the politics of emotion*, Cambridge University Press, Cambridge.

Allué, Martínez Marta (1998), *Perder la piel*, Editorial Seix-Barral, Barcelona.

- (2002), «El etnógrafo discapacitado. Algunos apuntes sobre la observación de las conductas frente a la discapacidad», en *Acciones e investigaciones Sociales*, 15, pp. 57-70.

Allué Martínez, Xavier (1999), *Urgencias, abierto de 0 a 24 horas: factores socioculturales en la oferta y la demanda de la urgencia pediátrica*, Mira Editores, Zaragoza.

Bachtin, Mikhail Mikhailovich (1988), *L'Autore e l'eroe: teoria letteraria e scienze mane*, Einaudi, Turín.

Barrera Tyszka, Alberto (2006), *La enfermedad*, Anagrama, Barcelona

Brigidi, Serena (2009), *Políticas públicas de salud mental y migración latina en Barcelona y Génova*. Tesis Doctoral. Universitat Rovira i Virgili.

Comelles, Josep (1985), «Sociedad, salud y enfermedad: los procesos asistenciales», en *Jano*, n.655, pp. 71-83.

- y Martínez-Hernández (1993), *Enfermedad, Cultura y Sociedad. Un ensayo sobre las relaciones entre Antropología Social y la Medicina*, Eudema, Madrid.
- (1998), «De la práctica etnográfica a la práctica clínica en la construcción del estado contemporáneo», en Greenwood, D. y Greenhouse C. (eds.) *Democracia y diferencia. Cultura, poder y representación en los Estados Unidos y en España*, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid.

- (1999), «De la ayuda mutua y de la asistencia como categorías antropológicas. Una revisión conceptual», en *Actas de las II Jornadas Aragonesas de Educación para la Salud*, Universidad de Zaragoza-Gobierno de Aragón, Zaragoza, pp. 49-64.

Cozzi, Donatella (2002), «La gestione dell'ambiguità: per una lettura antropologica della professione infermieristica», en *La Ricerca Folklorica*, "Genere, sessualità, gestione del corpo", n.46, pp.27-38.

Esteban, Mari Luz (2003), «El género como categoría analítica. Revisiones y aplicaciones a la salud», en *Cuaderno de Psiquiatría Comunitaria*, Vol 3(1), pp. 22-39-

- (2006), «El Estudio de la Salud y el Género: Las Ventajas de un Enfoque Antropológico y Feminista», en *Salud Colectiva*, Buenos Aires, 2(1), pp. 9-20, Enero-Abril.

Guasch, Óscar (2002), *Observación participante*, Centro de investigaciones sociológicas, Madrid.

Guber, Rosana (2004), *El Salvaje metropolitano. Reconstrucción de conocimiento social en el trabajo de campo*, Paidós, Buenos Aires

López García Sara (2007), «La etnografía sobre la propia profesión. De la enfermería a la antropología», *VII Coloquio REDAM. "Etnografías y técnicas cualitativas en investigación sociosanitaria. Un debate pendiente"*, Tarragona, 5-6 de junio.

Lutz, Catherine (1986), «Emotion, Thought, and Estrangement: Emotion as a Cultural Category», en *Cultural Anthropology*, 1 (3), pp. 287-309. y White, Geoffrey (1986), «The anthropology of emotions», en *Annual Review of Anthropology*, 15: 405-436.

- (1988) *Unnatural emotions*, University of Chicago Press, Chicago

Martínez, Hernández Ángel (1996), «Síntomas y pequeños mundos. Una etnografía de "los nervios"», en *Antropología. Revista de Pensamiento Antropológico y Estudios Etnográficos*, 12, pp. 53-74

- (1998), «L'antropologia del sintoma. Fra ermeneutica e teoria critica», en *Rivista della Società italiana di antropologia medica*, 5-6, pp. 7-37, Ottobre.
- Orobítz, Gema y Comelles Josep (2000), «Antropología y psiquiatría. Una genealogía sobre la cultura, el saber y la alteridad», en González E. y Comelles, J. (eds). *Psiquiatría Transcultural*, Madrid, pp. 117-246.
- (2006) «Cuando las hormigas corren por el cerebro: retos y realidades de la psiquiatría cultural», en *Cadernos de Saúde Pública*, 22(11), pp. 2269-2280.

Menéndez, Eduardo (1978), «El modelo médico y la salud de los trabajadores», en Basaglia F. y otros (eds.), *La salud de los trabajadores. Aportes para una política de la salud*, Nueva Imagen, México, pp.11-53.

-(1985), «El modelo médico dominante y las limitaciones y posibilidades de los modelos antropológicos», en *Desarrollo Económico. Revista de ciencias sociales*, v.24, (96), pp. 593-604.

- (1988), *Aportes metodológicos y bibliográficos para la investigación del proceso de alcoholización en América latina*, Ciesas, D.F.

- (1990), *Morir de alcohol. Saber y hegemonía médica*, Alianza Editorial Mexicana, D.F.

- (1994), «La enfermedad y la curación ¿Qué es la medicina tradicional?», en *Alteridades*, 4 (7), pp. 71-83.

- y Di Pardo, Renée (1996), *De algunos alcoholismos y algunos saberes. Atención primaria y proceso de alcoholización*, Ciesas, D.F.

- (1998), «Estilos de vida, riesgos y construcción social. Conceptos similares y significados diferentes», en *Estudios sociológicos*, n. 46, pp. 37-67.

- (2002), *La parte negada de la cultura. Relativismo, diferencias y racismo*, Bellaterra, Barcelona.

- (2005), «Intencionalidad, experiencia y función: la articulación de los saberes médicos», en *Revista de Antropología Social* 33 (14), pp. 33-69.

Ramírez, Susana (2005), *Dónde el viento llega cansado*, Cooperazione Italiana, La Paz.

Pizza, Giovanni (2005), «Antonio Gramsci y la antropología médica contemporánea. Hegemonía, "capacidad de actuar" (agency) y transformaciones de la persona», en *Revista de Antropología Social*, 14, pp.15-32

Scheper-Huges, Nancy (1997), *La muerte sin llanto. Violencia y vida cotidiana en Brasil*, Ariel, Barcelona.

Schreber, Daniel Paul (1986), *Memorias de un neuópata: legado de un enfermo de los nervios*, Argot, Barcelona.

Sclavi, Marinella (2003), *Arte di ascoltare e mondi possibili. Come si esce dalle cornici di cui siamo parte*, Le Vespe, Milán.

Solomon, Robert (1977), «Emotions and Anthropology: The Logic of Emotional World Views», en *Inquiry* (21), pp. 181-199.

Tosal, Beatriz; Brigidi, Serena.; Hurtado, Inmaculada (2007), «Antropólogas en bata blanca», en *VII Coloquio REDAM Etnografías y técnicas cualitativas en investigaciones sociosanitarias*, 5-6 de junio, 2007, Tarragona

Vázquez Navarrete, ML ; Ferreira da Silva, R; Mogollon Pérez, A; Fernández de Sanmamed Santos,MJ ;Delgado Gallego,MJé;Vargas Lorenzo, I.Introducción a las técnicas cualitativas de investigación aplicadas en salud. Cursos GRAAL5. 2006. Materials 168.

Burns N., Grove S. K. Investigación en enfermería. Madrid. Elsevier 5a ed. 2012.

ÈTICA

Acevedo Pérez, I. (2002) Aspectos éticos en la investigación científica. *Ciencia y enfermería*, 8 (1), pp. 15-18.

Alcaraz, G. & Correa, A (2006) La ética en la investigación: el caso con los tule (kunas) de Urabá, Colombia. *Biomédica*, 26, pp. 9-21

Camí, J. (1995) Conflicto de intereses e investigación clínica. *Medicina clínica*, 105 (5), pp. 174-179

Fuentes, D., & Revilla, D. (2007) Acreditación de Comités de Ética en Investigación, como parte de un proceso. *An Fac Med Lima*, 68 (1), pp. 67-74.

Martín Arribas, M.C., Feito Grande, L., Júdez Gutiérrez, F.J. i cols. (2012) Recomendaciones sobre aspectos éticos de la investigación cualitativa en la salud. *Metas de enfermería*, 15(4), pp. .58-63.

Ros Revilla, F. Comité Ético de Investigación Clínica (CEIC). Disponible en: <http://bioetica.cat/wp-content/uploads/2013/01/COMITE-ETICO-DE-INVESTIGACION-CLINICA.pdf> (consultado en octubre de 2013)

Vilardell Navarro, N., Redondo-Capafons, S., Giménez N., & Quintana, S. (2013) Percepción y satisfacción de los investigadores principales sobre el funcionamiento de un Comité Ético de Investigación Clínica. *Farm Hosp*, 37(4), pp. 300-306

TEORIA FONAMENTADA

Carrillo Pineda, M., Leyva-Moral, J.M., Medina Moya, J.L. (2011) El análisis de los datos cualitativos: Un proceso complejo. *Index de enfermería*, 20(1-2), pp. 96-100.

De la Cuesta Benjumea, C (2006) La teoría fundamentada como herramienta de análisis. *Cultura de los cuidados*, 20, pp. 136-140.

De la Cuesta Benjumea, C. (2006) Estrategias cualitativas más usadas en el campo de la salud. Nure Investigación, nº 25.

Draucker, C., Martsof, D, Ross, R., Rusk, Th. (2007) Theoretical sampling and category development in Grounded Theory. Qualitative Health Research, 17(8), pp. 1137-1148

G. Vivar, C., Arantzamendi M., Lopez-Dicastillo, O. i Gordo Luis, C. (2010). La Teoría Fundamentada como Metodología de Investigación Cualitativa. Index de Enfermería; 19(4), pp. 283-288.

Jones, D., Manzelli, H. y Pecheny, M. (2004) Grounded Theory. Una aplicación de la teoría fundamentada a la salud. Cinta de Moebio: revista electronica de epistemologia de ciencias sociales, 19. Disponible en <http://redalyc.uaemex.mx/pdf/101/10101904.pdf> 10/1/13

Martín-Crespo Blanco, M.C & Salamanca Castro, A.B (2007) El muestreo en la investigación cualitativa. Nure Investigación, nº 27.

Soares de Lima, S.B., Luzia Leite, J., Lorenzini Erdman, A, Giacomelli Prochnow, A., Conceição Stipp, A. y Lima Garcia, V.R. (2010) La Teoría Fundamentada en Datos un camino a la Investigación en Enfermería. Index de enfermería, 19(1), pp. 55-59.

Starks, H & Trinidad, S. B. (2007) Choose Your Method: A Comparison of Phenomenology, Discourse Analysis, and Grounded Theory. Qualitative Health Research, 17(10), pp. 1372-1380

RIGOR

Krumholz, H.M., Bradley, E.H. & Curry, L.A. (2013) Promoting Publication of Rigorous Qualitative Research. Circ Cardiovasc Qual Outcomes, 6, pp. 133-134

Noreña, A.L., Alcaraz-Moreno, N., Rojas, J.G., Rebolledo-Malpica, D. (2012) Aplicabilidad de los criterios de rigor y éticos en la investigación cualitativa. Aquichan, 12(3), pp. 263-274

O'Reilly, M., & Parker, N. (2013) 'Unsatisfactory Saturation': a critical exploration of the notion of saturated sample sizes in qualitative research. Qualitative Research, 13 (2), pp. 190-197

Salgado Lévano, A.C. (2007) Investigación cualitativa: diseños, evaluación del rigor metodológico y retos. Liberabit, 13, pp. 71-78.

Sandín Esteban (2000) Criterios de validez en la investigación cualitativa: de la objetividad a la solidaridad. Revista de Investigación Educativa, 18(1), pp. 223-242

PLAGI

Agnes, F. (2008) Los usos de Internet en la educación superior: «De la documentación... al plagio». Disponible en: http://www.compilatio.net/files/080521_sixdegres-univ-barcelona_univ-zaragoza_encuesta-plagio.pdf (Consulta: setembre de 2013).

Campanario, J.M. (1999) La ciencia que no enseñamos. Enseñanza de las ciencias, 17 (3), pp.397-410. Disponible en: <http://www2.uah.es/jmc/an2.pdf> (Consulta: setembre de 2013)

Carroll, J., & Appleton, J. (2001) Plagiarism. A Good Practice Guide. Joint Information Systems Committee. Disponible en <http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/plagiarism/brookes.pdf> (Consulta: setembre de 2013)

Cerezo, H. (2006) Aspectos éticos del plagio académico de los estudiantes. Elementos, Ciencia y Cultura, 13 (61). Disponible en: <http://redalyc.uaemex.mx/src/inicio/ArtPdfRed.jsp?iCve=29406105> (Consulta: setembre de 2013)

Flint, A., & Clegg, S. (2006) Exploring staff perceptions of student Plagiarism. *Journal of Further and Higher Education*, 30(2), pp. 145-156. Disponible en: http://www.leedsmet.ac.uk/carnegie/files/CJFH_30_02_03.pdf (Consulta: setembre de 2013).

Hexman, I. (1999) *The Plague of Plagiarism: Academic Plagiarism Defined*. Departament of Religious Studies University of Calgary. Disponible en: <http://people.ucalgary.ca/~hexham/content/articles/plague-of-plagiarism.html> [Consulta: julio de 2013].

Huamani, C., Dulanto-Pizzorni, A., Rojas-Revoredo, V. (2008) 'Copiar y Pegar' en investigaciones en el pregrado. *An Fac med*, 69 (2), pp.117-9. Disponible en: http://www.scielo.org.pe/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S1025-55832008000200010 (Consulta: setembre de 2013).

Jordan, A. (2001) College Student Cheating: The Role of Motivation, Perceived Norms, Attitudes, and Knowledge of Institutional Policy. *Ethics & Behavior*, 11 (3), 233-247. Disponible en: <http://faculty.mwsu.edu/psychology/dave.carlston/Writing%20in%20Psychology/Academic%20Dishonesty/Group> (Consulta: setembre de 2013)

Lambert, E.G., Hogan, N.L. & Barton, S.M. (2003) Collegiate Academic Dishonesty Revisited: What Have They Done, How Often Have They Done It, Who Does It, and Why Did They Do It?. *Electronic Journal of Sociology*, 7 (4). Disponible en: http://www.sociology.org/content/vol7.4/lambert_etal.html (Consulta: julio de 2013).

Park, C. (2003) In Other (People's) Words: Plagiarism by University Students- Literature and Lessons. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 28, (5). Disponible en: http://www.lanacs.ac.uk/staff/gyaccp/caeh_28_5_02lores.pdf (Consulta: setembre de 2013)

ureda, J., Comas, R., & Morey, M. (2009) Causas del plagio académico entre el alumnado universitario según el profesorado. *Revista iberoamericana de educación*, 50, pp.197-220. Disponible en: <http://www.rieoei.org/rie50a10.pdf> (Consulta: setembre de 2013)

EXPOSICIÓ ORAL

Barquero González, A., Fera Lorenzo, D.J., León López, R. (2011) Difusión de los resultados cualitativos (II). La comunicación oral y escrita. *Nure Investigación*, 51. Disponible a: http://www.fuden.es/FICHEROS_ADMINISTRADOR/F_METODOLOGICA/fm_51_difusionposter.pdf (Consulta: Setembre de 2013)

Baster Moro, J.C. (2011) Exposición verbal de resultados científicos. *Rev Cubana Salud Pública*, 37 (2). Disponible a: <http://www.redalyc.org/src/inicio/ArtPdfRed.jsp?iCve=21418849015>. (Consulta: setembre de 2013)

Manterola, C., Pineda, V., Vial, M., Grande, L. (2007) ¿Cómo presentar los resultados de una investigación científica? I. La comunicación oral. *Cir Esp*. 81(1), pp. 12-7

LLIBRES GENERALS

Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (2005) *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Sagepub: Thousand Oaks, California.

Fernández de Sanmamed Santos, M.J. i Calderón Gómez, C. (2003) Investigación cualitativa en Atención Primaria. En A. Martín Zurro i J.F. Cano Pérez (Eds.) *Atención Primaria: conceptos, organización y práctica clínica*-5ª edición. Barcelona: Elsevier. Pp. 224-249.

Flick, U. (2009) *An introduction to qualitative research*. 4th edition. Sage: London.

Guardián-Fernández, A (2007) *El paradigma cualitativo en la investigación socio-educativa*. IDER: San José.

Rodigou Nocetti, M. & Paulín, H. (2011) Coloquios de investigación cualitativa. Subjetividades y procesos sociales. Universidad de Córdoba: Córdoba.

Ruiz Olabuénaga, J.I. (2007) Metodología de la investigación cualitativa. Universidad de Deusto: Bilbao.

Silverman, D. (2000) Doing qualitative research: a practical handbook. Sage: Londres.

Vasilachi de Gialdino (2006) Estrategias de investigación cualitativa. Gedisa: Barcelona.

Cobo, Erik , Bioestadística para no estadísticos: principios para interpretar un estudio científico / Erik Cobo, Pilar Muñoz, José Antonio González. Publicació Barcelona : Elsevier Masson, cop. 2007 Descripció xiv, 354 : il.; 24 cm Matèria Biometria Estadística mèdica ISBN 9788445817827

Argimon JM, Jiménez J. Métodos de investigación clínica y epidemiológica. 3ª ed. Madrid: Elsevier España; 1999.

Hulley SB, Cummings SR, Browner W, Grady D, Newman T. Diseño de investigaciones clínicas. 3ª ed. Barcelona: Lippincott Williams & Wilkins; 2008.

Martínez-González MA, Sánchez-Villegas A, Faulin J. Bioestadística amigable. 2ª ed. Madrid: Díaz de Santos, SA; 2006.

Burns N, Grove SK. Investigación en enfermería. 3ª ed. Barcelona: Elsevier España; 2004.

Faus F, Santainés E. Búsquedas bibliográficas en bases de datos: primeros pasos en investigación en ciencias de la salud. Barcelona: Elsevier España, S.L.; 2013

Salamanca AB. El aeiou de la investigación en enfermería. Madrid: Fuden; 2013

Rebagliato M, Ruiz I, Arranz M. Metodología de investigación en epidemiología. Madrid: Díaz de Santos; 1996.

Icart MT, Pulpón AM, coordinadores. Garrido EM, Delgado P. Cómo elaborar y presentar un proyecto de investigación, una tesina y una tesis. Barcelona: Edicions Universitat Barcelona; 2012.

Lluch MT, Roldán JF. Diseños de proyectos de investigación en enfermería de salud mental y adicciones. Barcelona: Edicions Universitat de Barcelona; 2007.

Jiménez J, Argimon JM, Martín A, Vilardell M. Publicación Científica Biomédica: cómo escribir y publicar un artículo de investigación. Barcelona: Elsevier España; 2010.

Polit DF, Beck CT. Resource manual for nursing research: Generating and assessing evidence for nursing practice. 9th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2012.

Polit DF, Beck CT. Nursing research: Generating and assessing evidence for Nursing Practice. 9th revised international ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2011.

Vázquez Navarrete, ML ; Ferreira da Silva, R; Mogollon Pérez, A; Fernández de Sanmamed Santos, MJ ; Delgado Gallego, MJé; Vargas Lorenzo, I. Introducción a las técnicas cualitativas de investigación aplicadas en salud. Cursos GRAAL 5. 2006. Materials 168.